

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 7 Jild 4
2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 7 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна – психология фанлари доктори, доцент,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Abduxamidov Islombek

O'ZBEKISTON AHOLISINING ROSSIYA FEDERATSIYASIDA MEHNAT MUHOJIRLIGI TARIXI	10-18
--	-------

Фарманова Гульнара Комилевна

ПОДНЯТИЕ МЕТОДИКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ НА ОБЩЕМИРОВОЙ УРОВЕНЬ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	19-24
---	-------

Индиаминова Шоира Амриддиновна

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА В САМАРКАНДСКОМ СОГДЕ В ЭПОХУ РАННЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ	25-29
--	-------

Mirzakhmdamova Dildora Zafarovna

XOTIN-QIZLAR BANDLIGINI TA'MINLASHDA FARG'ONA VILOYATIDA IPAKCHILK ORQALI KASANACHILIK VA UY MEHNATINI RIVOJLANTIRISH	30-35
--	-------

Ismoilova Parvina

TURKISTON MINTAQASIDAGI INSTITUTSIONAL O'ZGARISHLAR: ROSSIYA KAPITALI UCHUN KANALLARNING SHAKLLANISHI (19-ASR OXIRI - 20-ASR BOSHLARI)	36-41
---	-------

Jomurodov Lazizbek Islomovich

O'ZBEKISTONDA TERI-TANOSIL KASALLIKLARIGA QARSHI KURASH JARAYONI	42-46
---	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ, КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ В СФЕРЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ	47-54
---	-------

Yegamberdiyeva Xurshidaxon Alisherovna

VAGONLARDAN FOYDALANISHNING SIFAT KO'RSATKICHINI OSHIRISHNI TADQIQ QILISH	55-61
--	-------

Mamadaliyev Ulug'bek

JAHON TURIZMIDA TUROPERATORLIK FAOLIYATINING RIVOJLANISH HOLATI	62-69
---	-------

Jalilov Arslon Xoshimovich

TEMIR YO'L TRANSPORTINING INNOVASION MUHITDAGI RAQOBATDOSHLIK DARAJASINI BAHOLASH	70-75
--	-------

Kamchibekov Farxod Olimjonovich

O'ZBEKISTON HUDUDLARINING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA MAXSUS IQTISODIY HUDUDLAR VA KICHIK SANOAT ZONALARINING ROLI	76-82
---	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Djurayev Lukmon Narzullaevich

ZAMONAVIY O'ZBEKISTON JAMIYATIDA YOSHLAR IQTISODIY MADANIYATINING TRANSFORMATSIYALASHUVI	83-87
---	-------

Norkulov Ubaydulla Umarovich

MAHALLADA JINOYATLARNI ERTA ANIQLASHDA JAMOATCHILIK NAZORATINI

KUCHAYTIRISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY MEKANIZMLARI 88-92

Пулатов Шердор Нематёнович

ДОКТРИНА ЛЮБВИ АЛИШЕРА НАВАИ И МАХАТМЫ ГАНДИ 93-105

Yusupov Murodali Sunnatovich

O'ZBEKISTON QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION TIZIMLARNI QO'LLASHNING IJTIMOIIY-

FALSAFIY MASALALARI 106-110

Suleymanov Sarvar Sunatullayevich

O'ZBEKISTONNING YANGI DAVRGA XOS BO'LGAN MA'NAVIY TEXNOLOGIYALARNING

IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI 111-116

Shernazarov Ravshan Avazovich

SIYOSIY E'TIQOD: UNING TIZIMI VA FUNKSIYASINING FALSAFIY TAHLILI 117-122

Nasrullayev Ravshanxon Sirojxonovich

VATANPARVARLIKNI IJTIMOIIY- MADANIY HODISA SIFATIDA AHAMIYATI..... 123-126

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Matkarimova Salomat Ko'ziyevna

ALISHER NAVOIY VA HAYDAR XORAZMIY: MUSHTARAKLIK VA O'ZIGA XOSLIK 127-133

Tairova Maxfuza Abdusattorovna

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAMLUKATSHUNOSLIKKA DOIR RAMZIY VOSITALARNING

TARJIMADA QAYTA IFODALANISHI 134-139

Rahimova Maftuna

LISONIY BELGI VA ASSOTSIATSIYA 140-143

Umaraliyeva Dildora Taxirjanovna

O'ZBEK LATIFALARI, ULARNING TASNIFI VA TO'PLASH BORASIDA OLIB BORILGAN

TADQIQOTLAR 144-147

Xursanov Nurislom Iskandarovich

O'ZBEK FRAZELOGIK BIRLIKLARINING PRAGMATIK TAHLILI 148-154

Umarov Umidjon Akram o'g'li

RAMZ AXRETIPLARINING TASNIFLANISHI VA BADIY TAHLILI 155-159

Облокулова Шахло Асрор қизи

ЗАМОНАВИЙ ЖАҲОН АДАБИЁТИДА ТАОМ ДИСКУРСИ 160-164

Nazarova Lola Maqsadilla qizi

KORPUS LINGVISTIKASI: BNC KORPUSINING FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI 165-170

Umarxonova Dilafruz Murotjonovna

“MARDLIK” VA “QO'RQOQLIK” KONSEPTLARINING AKSIOLINGVISTIK TAHLILI 171-175

Yunusova Ganjina Rustamovna

NAZMDA YO'L XRONOTOPINING BADIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI 176-180

Мусаев Файзулло Оманович

АРАБ ДУНЁСИДА “МАСАЛ” ИЛМИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА РИВОЖИ 181-186

<i>Ubaydullayeva Dilafruz Fazliddinova</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILIDAGI "ANGER" VA "G'AZAB " ATAMALARINING ETIMOLOGIK VA LEKSIKOGRAFIK TAHLILI	187-192
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR KOMPONENTLARI TAHLILI VA ULARNING STRUKTURAVIY MODELLARI	193-196
<i>Masharipova Nargiza Otaxonovna</i> TARIXIY-BADIIY ASARLAR TARJIMASIDA DINIY VA TARIXIY SO'ZLAR TARJIMASI MUAMMOSI	197-201
<i>Икромов Нугина Ойбековна</i> ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА ЗАГЛАВИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ	202-207
<i>Najmiddinova Mehriqul Najmiddin qizi</i> NEGATIVLIKNI IFODALOVCHI TEXNIKAGA OID TERMINLARNING QIYOSIY TADQIQI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	208-213
<i>Eshniyazova Maysara Beknazarovna</i> "NAZMUL JAVOHIR" ASARIDA G'OYAVIY BADIIY POETIKA	214-221
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Саидов Акроб Акмалович</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ СИЁСАТИ ҲАМДА УНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	222-230
<i>Raimova Nargiza Doroyevna</i> TIJORAT MAXFIY MA'LUMOTLARINI HIMOYA QILISH: INTELLEKTUAL MULK HUQUQI SOHASIDAGI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	231-237
<i>Умурзаков Жасурбек Қосимжанович</i> КРИПТО-АКТИВЛАР НОҚОНУНИЙ АЙЛАНМАСИ БИЛАН БОҒЛИҚ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	238-242
<i>Nurmamatova Noila Doniyorovna</i> KONSTITUTSIYAVIY SUDLOV ORGANI TOMONIDAN FUQAROLAR VA YURIDIK SHAXSLARNING SHIKOYATINI KO'RIB CHIQISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	243-248
<i>Muxammadjonov Jasurbek Jaxongir o'g'li</i> FUQAROLARNING TADBIRKORLIK BILAN SHUG'ULLANISH HUQUQINING XALQARO VA MINTAQAVIY HUQUQIY KAFOLATLARI	249-260
<i>Адилбаев Бекбосын Абатбаевич</i> ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ВАКИЛЛИК ТУШУНЧАСИ, МОҲИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	261-267
<i>Турсунбоев Сардор Муроджон ўғли</i> ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИДА ТЕРГОВ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	268-275
<i>Mukumov Bobur</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA GERMANIYA FEDERATIV RESPUBLIKASIDA TOVAR BELGILARINI HUQUQIY MUHOFAZA QILISH MASALALARI	276-282
<i>Nabiev Firuz Xamidovich</i> INTELLEKTUAL MULK SOHASIDAGI XALQARO HUQUQIY NORMLARNI O'ZBEKISTON	

RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIGA IMPLEMENTATSIYA QILISHDA “MOSLASHUVCHANLIK” KONTSEPTSIYASINING O'RNI	283-289
---	---------

Калимбетов Ерназар

ГРАЖДАНСКИЕ ПРАВА В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И СОДЕРЖАНИЕ В КОНТЕКСТЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ	290-297
--	---------

Ibrohimov Azimjon Abdumot'min o'g'li

KORPORATSIYANI AMALDA BOSHQARUVCHI SHAXSLAR JAVOBGARLIGI	298-306
--	---------

Ходжаева Ширин

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ РИСКОВ, СВЯЗАННЫХ С ПРЕДДОГОВОРНЫМИ ОТНОШЕНИЯМИ	307-317
--	---------

Маматкулов Камолiddин Галабаевич

ТАҚИҚЛАНГАН ЭКИНЛАРНИ ЕТИШТИРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ИСБОТЛАНУВЧИ ҲОЛАТЛАР ВА УЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ	318-323
---	---------

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Nazarova Ra'no Sidiq qizi

HUQUQBUZARLIKKA MOYIL BO'LGAN BOLALARDA O'Z-O'ZINI NAZORAT QILISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	324-329
---	---------

Fayzullayeva Gulchexra Sharipboyevna

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTAB O'QITUVCHISI KASB STANDARTINING MAZMUN TAHLILI	330-341
--	---------

Hamidova Laylo Kamildjonovna

OLIY PEDAGOGIK TA'LIMDA ARALASH O'QITISH MODELLARIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	342-346
---	---------

Ajiniyazova Sholpan Saparniyazovna, Uteniyazov Karimbay Kuanishbaevich

MAKTABDA KIMYOVIY MASALALARNI ECHISH BO'YICHA MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH SHAKILLARI	347-357
---	---------

Rasulova Dilafruxxon Sharobiddin qizi

GLOBAL PEDAGOGIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TALABALAR KOMPETENSIYASIGA METODIK YONDASHUVLAR	358-363
--	---------

Kenjaboyev Sharifjon Shuxrat o'g'li

INDIVIDUAL-KABIY RIVOJLANISH – PEDAGOGIK KASBI TARBIYASINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA	364-369
---	---------

Jalilov Umidjon Jahongirovich

OG'IR ATLETIKA MASHQLARINING AMALGA OSHIRISH USLUBIYATI	370-375
---	---------

Najmiddinova Gulnora Najmiddin qizi

OLIY TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI	376-381
--	---------

Received: 30 June 2024**Accepted:** 5 July 2024**Published:** 15 July 2024*Article / Original Paper***INTERNATIONAL AND REGIONAL LEGAL GUARANTEES OF CITIZENS' RIGHT TO ENGAGE IN BUSINESS****Mukhammadjonov Jasurbek Jakhongir ugli**

Institute of State and Law PhD student

e-mail: interlwayerjr@gmail.com

Abstract. The content of the article is that the set of economic rights of a person is among the rights implicitly recognized by the international community and national states in the system of human rights. The right of people and citizens to engage in entrepreneurship is one of the most basic rights aimed at ensuring freedoms in the economic sphere of the country and fully satisfying material and spiritual values in various spheres. International recognition of the primacy and supremacy of rights and fundamental freedoms is important for the existence and development of a modern democratic society and the rule of law. In the article, a theoretical review of the scope of the possibilities of realizing the economic rights of a person is carried out in the sources of international law and the legal sources related to human rights in the national legislation of the country and the provisions established in other normative legal documents. In the interpretation of international legal documents, the opinions and comments of famous foreign scientists were used effectively.

Keywords: economic rights, international law, the right to engage entrepreneurship, international guarantees, regional guarantees, property rights, land ownership.

FUQAROLARNING TADBIRKORLIK BILAN SHUG'ULLANISH HUQUQINING XALQARO VA MINTAQAVIY HUQUQIY KAFOLATLARI**Muxammadjonov Jasurbek Jaxongir o'g'li,**

Davlat va huquq ilmiy tadqiqot instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolaning mazmuni shundan iboratki, inson huquqlari tizimida xalqaro hamjamiyat va milliy davlatlar tomonidan so'zsiz e'tirof etiladigan huquqlar jumlasiga shaxsning iqtisodiy huquqlari majmui ham kiradi. Inson va fuqarolarning tadbirkorlik bilan shug'ullanishga bo'lgan huquqi eng asosiy huquqlardan biri bo'lib mamlakatning iqtisodiy sohasida erkinliklarni ta'minlash hamda turli sohalarda moddiy va ma'naviy qadriyatlarni to'laqonli qondirishga qaratilgan. Huquqlar va asosiy erkinliklarning ustuvorligi va ustunligini xalqaro darajada tan olish zamonaviy demokratik jamiyat va huquqiy davlatning mavjudligi va rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Maqolada shaxsning iqtisodiy huquqlarini amalga oshirish imkoniyatlarining ko'lami xalqaro huquq manbalari va mamlakatning milliy qonunchiligida inson huquqlariga daxldor bo'lgan huquqiy manbalar va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan qoidalarning nazariy sharhi olib borilgan. Xalqaro huquqiy-hujjatlarni sharhlashda chet ellik mashhur olimlarning fikr va mulohazalaridan unumli foydalanilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy huquqlar, xalqaro huquq, tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqi, xalqaro kafolatlar, mintaqaviy kafolatlar, mulk huquqi, yerga egalik qilish.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I7Y2024N40>

Fuqarolarning tadbirkorlik bilan shug'ullanishi huquqining xalqaro huquqiy kafolatlari tushunchasi. Milliy huquq kabi xalqaro huquq ham xavfsizlik, diplomatik munosabatlar, savdo,

tadbirkorlik, madaniyat va inson huquqlari kabi keng doiradagi sub'ektlarni qamrab oladi, lekin u bir qator muhim jihatlari bilan milliy huquq tizimlaridan farq qiladi.

“Inson huquqlari umumjaxon deklaratsiyasi” fundamental huquq manbasi hisoblanib, xalqaro miqyosda ishlab chiqiladigan barcha huquqiy hujjatlar birinchi navbatda, inson huquqlariga oid hujjatlar unga mos bo'lishi va zid kelmasligi lozim. Shaxslar o'zlarining iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarini huquqiy himoya qilishni talab qilish darajasi ularning hukumatlari tomonidan qaysi shartnomalar ratifikatsiya qilinganiga bog'liq, chunki iqtisodiy huquqlar himoyasi universal va mintaqaviy inson huquqlari hujjatlari orasida sezilarli darajada farq qiladi.

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Pakt” “Inson huquqlari umumjaxon deklaratsiyasi”dan keyingi o'rinda turuvchi inson huquqlarini ta'minlash sohasiga qaratilgan keng qamrovli xalqaro shartnoma bo'lib, ayni paytda xalqaro maydonda barcha davlatlar amal qilishi lozim bo'lgan tartib-taomillarni belgilab bergan. 2022-yil may oyi holatiga ko'ra, Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo 193 davlatdan 168 tasi ushbu hujjatni ratifikatsiya qilgan bo'lib, uning bajarilishi BMTning Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar qo'mitasi tomonidan nazorat qilinadi.[1, 18-b.]

Shaxsning iqtisodiy huquqlari kafolatlari xalqaro darajada mustahkamlangan bo'lib o'zini xalqaro munosabatlarning to'laqonli sub'ekti sifatida e'tirof etadigan hamda xalqaro majburiyatlarni va tavsiyalarni xalqaro darajada va milliy huquq tizimida amalga oshira oladigan har qanday davlat bu huquqlarning himoya qilinishi va kafolatlanishini o'z zimmasiga oladi. Shu o'rinda shaxsning iqtisodiy faoliyat erkinligi sifatida tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini amalga oshirishi uchun uning bu sohadagi huquqiy kafolatlarining manbalari turli kategoriyalardan iborat. Birinchi masala, shaxsning mehnat qilish erkinligi va ushbu mehnat turini erkin tanlay olishi hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, inson o'zi istagan kasb va faoliyat turi bilan qonunga muvofiq shug'ullanishga haqli. Bu faoliyat ijtimoiy munosabatlar tizimida insonning moddiy imkoniyatlarini yaxshilashga, farovonligini ta'minlashga qaratilgan hamda shu stimul natijasida amalga oshishi ko'zda tutiladigan faoliyatdir. Shu jihatdan qaraganda insonni tadbirkorlik bilan shug'ullanishga undovchi sabab bu uning mulkka(mavjud resursga) egalik qilishining huquqiy imkoniyatlari bilan o'lchanadi. Ko'pchilik huquqshunoslar mulk sifatida moddiy olamning iqtisodiy sohadagi munosabatlarda qo'llaniladigan ashyolari jamlanmasini tushunadilar. Bu masalada albatta, e'tirozimiz yo'q biroq, ayni shu ashyo unsuri kishini uni ko'paytirishga, undan ehtiyojlari uchun foydalanishga undovchi omildir. Insonga tadbirkorlik bilan shug'ullanish uchun albatta resursning mavjudligi birinchi o'rinda turuvchi masaladir. Qashshoqlik inson huquqlari buzilishini hisobga olsak, uni bartaraf etish yetarlicha ish o'rinlari, adolatli mehnat sharoitlari, adolatli haq olish huquqi kabi juz'iy tarkibiy qismlarni mustahkamlash, ta'minlash va muxofaza qilishni talab qiladi. Tadbirkorlikni amalga oshirishda ham xuddi shunday: birinchidan, mavjud resurslar manbayi xavfsizligi ta'minlanadi, ikkinchidan, ushbu resursdan foydalana olish erkinligi butun bir yaxlit huquqni – insonning tadbirkorlik va iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishga bo'lgan huquqini vujudga keltiradi.

Tadqiqotning dolzarbligi. To'g'ri, ayrim huquqshunolarning qarashlaricha, mulk huquqining o'zigina insonning iqtisodiy faoliyat va boshqa foyda keltiruvchi faoliyati uchun yetarli asosiy huquq ekanligini ta'kidlaydilar. Biroq, tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqining ro'yobga chiqish bir jarayon sifatida talqin qilinsa, uni yaxlit natija olib kelishi uzviy tarkibiy qismlarining – elementlarining mustahkam ekanligiga bog'liqligi ham haqiqatdir. Shuning asosida ayta olamizki, insonning mulkka bo'lgan huquqi biz o'rganayotgan tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqining bosh tarkibiy qismidir. Quyida xalqaro va mintaqaviy

darajadagi huquqiy hujjatlarning ayni shu bosh tarkibiy qism elementi va u orqali butun bir yaxlit huquqni himoyalovchi normalari muhokama qilinadi.

Insonlarning mulk huquqi xalqaro darajada mustahkamlanganligi bo'yicha bir faktga to'xtalsak. Ispaniyaning Pompeu Fabra universiteti huquq bo'yicha falsafa fanlari doktori Jahel Queralt o'zining Bas van der Vossen bilan hammualliflikda yozgan "Iqtisodiy erkinliklar va inson huquqlari" deb nomlangan kitobida mulk huquqi hozirda jaxondagi milliy huquqiy tizimlarning qariyb 95 foizi tomonidan qamrab olinganini (ko'pincha ularning konstitutsiyalarida) va mulkni himoya qilish ko'plab xalqaro huquqiy rejimlarda, jumladan, kamida 20 ta inson huquqlari hujjatlarida mavjudligini qayd etgan.[2, 1-b.]

Nyu York universiteti xalqaro huquq fakulteti professori Hose Alvarez mulk huquqi bo'yicha o'zi olib borgan tadqiqot ishlarida statistik ma'lumotlar sifatida quyidagilarni keltiradi: Xalqaro huquq doirasida mulkni himoya qilish huquqi ham milliy, ham xalqaro sudlar va tribunallarda kuchayib borayotgan sud amaliyotining predmeti hisoblanadi. Masalan, Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi tomonidan 1959-2016 yillar oralig'ida chiqarilgan 19 750 ta qarorning oltitadan biri mulkka da'vo bilan bog'liq.[3, 17-b.]

Bu masalada yana boshqa dunyoga mashhur olimlar fikrini tahlil qilsak, "Bizning fikrimizcha"- deydi professor Dan Moller - qashshoqlik inson huquqlarining buzilishi ekanligini hisobga olsak, biz iqtisodiy erkinliklar va o'sishga yo'naltirilgan mulkiy rejimlarni insonning o'zaro bog'liq huquqlari sifatida talab qilishimiz kerak." [4, 107-b.]

Mashhur faylasuf va mutafakkir Jeremy Bentham va siyosiy iqtisodchi Jon Styuart Mill fikriga ko'ra, xususiy mulkka ega bo'lishning asosiy motivi va rag'batlantiruvchi tuzilmasi insonning foydalilikni maksimal darajada oshirish uchun amalga oshiradigan faoliyatidir.[5, 95-b.]

Shvetsariyaning Syurix universiteti professori, fan doktori Frensis Cheneval mulk huquqi va tadbirkorlik bilan shug'ullanish to'g'risidagi fikrlari tahsinga sazovor. Bu boradagi o'zining fikrlarini bayon qilar ekan tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini inson huquqlari sifatida e'tirof etib quyidagicha rad etib bo'lmas argumentni qayd etadi: "Tadbirkorlik bilan shug'ullanish bevosita inson va moddiy resurslarga taalluqlidir. Demak, tadbirkorlik faoliyatini huquqiy jihatdan mustahkamlashni mulkdan foydalanishni cheklash orqali tashkil qilib yoki rivojlantirib bo'lmaydi va aksincha, tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqlarini qisqartirish yoki cheklash orqali mulk huquqini amalga oshirish uchun to'liq imkoniyatni ta'minlab bo'lmaydi. Ular shaxsga va ob'ektga bog'liq huquqlar to'plamidir." [6, 114-b.]

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, shaxsning tadbirkorlik bilan shug'ullanishi uning xususiy mulkka bo'lgan egalik huquqi, uning daxlsizligi va xavfsizligining huquqiy kafolatlarining mustahkamlanishi natijasida ro'yobga chiqadigan yuridik faktdir. Shaxsning ushbu huquqlardan foydalanishi uning moddiy imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiluvchi faoliyat turlari bilan shug'ullanish uchun yo'l ochib beradi. Chunki, davlat va jamiyat faqatgina inson omili o'zining iqtisodiy huquqlarini to'laqonli amalga oshirishi orqali iqtisodiy taraqqiyotga erishishini unutmaslik lozim.

Material va metodlar. Tadqiqotda fuqarolarning tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquq masalasi bo'yicha xalqaro huquqiy-hujjatlar normalari va huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlaridan foydalanildi hamda qiyosiy-huquqiy usul, tahlil, sintez, kuzatish, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlari qo'llanildi.

Tadqiqot natijalari. Inson va fuqarolarning iqtisodiy huquqlarining ximoyasiga

qaratilgan xalqaro hujjatlar. Inson huquqlarini himoya qilish tizimning hozirda xalqaro va mintaqaviy mexanizmlari mavjud bo'lib, fuqarolar ichki huquq tizimidan norozi bo'lgan yoki buzilgan huquqlari yetarlicha himoyalangan taqdirda to'g'ridan to'g'ri xalqaro mas'ul tashkilot qo'mitalariga yoki sudga, shu bilan birgalikda mintaqaviy organlarga ham murojaat qilish huquqlari kafolatlangan. Quyidagi xalqaro hujjatlarda inson va fuqarolarning mulkka egalik qilish va uni tasarruf etish huquqi hamda shu orqali boshqa iqtisodiy huquqlarni amalga oshirish kafolatlari ham belgilangan.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi" 17-moddasi bu borada boshqa xalqaro hujjatlarda belgilangan asosiy normaning fundamental asosi hisoblanadi. Moddada qayd etilishicha:

"Har bir inson yakka o'zi, shuningdek, boshqalar bilan birgalikda mulkka egalik qilish huquqiga ega.

Hech kim o'zboshimchalik bilan o'z mulkidan mahrum qilinishi mumkin emas." [7, 1455-b.]

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi tomonidan 1965-yil 21-dekabrda qabul qilingan va imzolash uchun ochilgan hamda 1969-yil 4-yanvarda kuchga kirgan "Irqiyl kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya" 5-moddasi V qismida belgilanishicha shaxslarga, "Yakka o'zi, shuningdek, boshqalar bilan birgalikda mulkka egalik qilish huquqi" mustahkamlangan. [8, 654-b.]

Yuqoridagi moddaga berilgan umumiy ta'rifga ko'ra, ko'plab davlatlarda mulk huquqi asosan yerdan foydalanishni nazarda tutadi. Aynan shuni inobatga olgan holda yerga egalik qilish davlat va jamiyatning taraqqiyotida muhim omil hisoblanadi. Unutmaslik kerakki, fuqarolarning mamlakat ichidagi mavjud resurslardan teng foydalana olish deyilganda albatta er va unga nisbatan egalik qilish tushunchalari ham kiritiladi. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Iqtisodiy va Ijtimoiy kengash tomonidan "Yer hamda iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy huquqlar bo'yicha 26 raqamli umumiy Sharhda": "Yer insonning yetarli oziq-ovqatga bo'lgan huquqdan foydalanishini kafolatlash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki yerdan qishloq joylarida oziq-ovqat ishlab chiqarish uchun foydalaniladi. Binobarin, agar yerdan foydalanuvchilar ishlab chiqarish maqsadlarida foydalanadigan yerdan mahrum etilsa, ularning yashash uchun yetarli oziq-ovqatga bo'lgan huquqi buzilgan hisoblanadi. Ishtirokchi davlatlar insonning ochlikdan ozod bo'lish huquqi va yerga egalik qilishni o'z ichiga olgan tabiiy resurslardan foydalanish o'rtasidagi bog'liqlikni tan olib, kishilarning tabiiy resurslarni samarali o'zlashtirish va ulardan foydalanishida davlatlar agrar tizimlarini eng yuqori samaraga erishishi uchun rivojlantirishi yoki isloh qilishi kerak" - , deya qayd etilgan. [9, 2-b.]

Ushbu masalada rivojlanish masalalari bo'yicha xalqaro ekspertlar fikriga e'tibor qaratsak. Ular Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda, xususan, 1 maqsad (qashshoqlikka yo'l qo'ymaslik), 2 maqsad (ochlikka yo'l qo'ymaslik) va 5 (gender tengligi) maqsadlariga erishish uchun yerga bo'lgan huquqlar "muhim" ekanligini ta'kidlaydilar. Bugungi kunda yerga bo'lgan huquqlarni ta'minlash bo'yicha global harakat tobora kuchayib bormoqda, chunki aksariyat odamlar va xalqaro klassik institutlar ushbu huquqlarni boshqa asosiy inson huquqlariga kirishning muhim "eshigi" va inson farovonligi uchun asos sifatida ko'rishadi. [10, 275-b.]

Insonga tadbirkorlik faoliyatini boshlash va amalga oshirish uchun kerakli ashyolar va qurollar hamda boshqa resurslar yaxlit holda mulk huquqining ob'ektlari hisoblanadi. Bizningcha ham yerga egalik qilishga bo'lgan huquqlarning xavfsiz emasligi ko'pincha

insonlarga jismoniy zarar keltirishi mumkin. Chunonchi, ko'chish xavfi, mulk va tirikchilik vositalarini yo'qotish kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Bu esa ishlab chiqarish yoki tadbirkorlik faoliyati yer-mulk bilan bog'liq bo'lgan fuqarolarning huquqlari buzilishiga olib keladi.

1979-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan xalqaro shartnoma "Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya" 15-moddasida ayollarga shartnomalar tuzish va mulkni boshqarishda teng huquqlar beradi." [11, 37-b.]

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar qo'mitasi tomonidan e'lon qilingan "Yer hamda iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy huquqlar bo'yicha 26 raqamli umumiy Sharhda" ayollarning yerga egalik qilishga bo'lgan huquqlarini inkor etish yoki cheklovlar o'rnatish ularga nisbatan diskriminatsiya ekanligi belgilangan. Jumladan, "Sharhda" qayd etilishicha, ayollar uchun yer yashash ehtiyojlarini qondirish va kredit kabi boshqa tovarlar va xizmatlardan foydalanish hamda ishlab chiqarish uchun asosiy manba hisoblanadi. [9, 2-b.]

Shu o'rinda Garvard universiteti ma'ruzachisi, amerikalik akademik olim Marta Alter Chen ayollarning tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini quyidagicha sharhlaydi. Uning fikricha, ayollarning kasanachilik faoliyati bilan bog'liq quyidagicha faktlar mavjud. Kasanachilar o'z uylaridan yoki unga tutash maydon va binolardan bozor uchun mahsulot yoki xizmatlar ishlab chiqaruvchi tadbirkorlardir. Ushbu faoliyat jumlasiga: tikuvchilik va to'qimachilik mahsulotlari; hunarmandchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish; oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash va tayyorlash; elektronika, avtomobil qismlari va farmatsevtika mahsulotlarini yig'ish yoki qadoqlash; tovarlarni sotish yoki xizmatlar ko'rsatish (kir yuvish, soch kesish, kosmetolog xizmatlari) yoki boshqa faoliyatlar qatorida ish yuritish yoki kasbiy ishlarni bajarish. Garchi ularning faoliyati deyarli ko'rinmasdek tuyulsa-da, kasanachilar sanoatning ko'plab tarmoqlarida ishlaydi va ko'plab mamlakatlarda, ayniqsa Osiyoda ayollar shahar ishchi kuchining muhim qismini tashkil qiladi. Bu ko'rsatkichlar Janubiy Afrikaning shaharlarida 6 foizdan shaharlarda 14 foizgacha. Shuningdek, Hindistonda ayollar ishchi kuchining 32 foizi uyda ishlaydi va barcha korxonalarining 36 foizi kasanachilikka asoslangan. Kasanachilik asosan ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lsa-da, ko'plab kasanachilar savdo sohasida faoliyat olib boradi. Masalan, Janubiy Afrikada 37 foiz va Buenos Ayresda 23 foiz ayollar kasanachilik bilan shug'ullanadi. Aksariyat mamlakatlarda kasanachilarning aksariyati o'z-o'zini ish bilan ta'minlaydi, ozchilik qismi esa subpudratchilardir. [12, 282-b.]

Keltirilgan ma'lumotda asosiy e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan masala insonlar tadbirkorlik bilan shug'ullanishi uchun yaratilgan huquqiy shart-sharoitlar bilan bog'liq. Yuqoridagi statistik ma'lumotlarda keltirilgan miqdorlar asosli hisoblansada, ushbu miqdordagi faoliyatning huquqiy asoslari qay darajada yaratilganligi muhimroq. Ko'plab kuzatuvlar dunyo aholisining iqtisodiy sohada band bo'lgan yumushlarining huquqiy himoyasi yetarli emasligini ko'rsatadi. Shu sababdan kelib chiqib, ularga mulk huquqining himoyasi aspektida yaratilishi lozim bo'lgan huquqiy shart-sharoitlar insonlarning tadbirkorlik bilan shug'ullanishining kafolatlarini ham talab qilishi tabiiydir.

Har qanday davlatda ham xalqaro darajadagi huquqiy hujjatlarning ichki huquq tizimidagi implementatsiyasining me'yoriy-huquq o'lchovlari samarali ko'rsatkichlarni qayd etmasa yoki davlat ichida ishsizlik va kambag'allik darajasining oshishi kuzatilsa bu demak, fuqarolarga o'z-o'zini band qilish va tadbirkorlik bilan shug'ullanish uchun huquqiy sharoitlarning yetarli emasligini ko'rsatadi.

Bizning shaxsiy fikrimizcha ham, Frensis Chenevalning qarashlari mutlaqo haqiqat. Aslini olganda mulkka egalik qilishdan ma'no nima? Undan foydalana olishmi yoki shunchaki egalik qilishning o'zigina nazarda tutilganmi? Egalik qilish uni faqatgina o'z nomida saqlashni ifodalay olishini tushunsak, bu normaning butunlay maqsadsizligini ko'rsatadi. Biroq, mulkka egalik qilishdan ko'zlangan asosiy maqsad nima? Shubhasiz, undan foydalanish va uni tasarruf etish orqali ayni shu mulkni ko'paytirish yoki foyda olish orqali inson o'zining farovonligi ta'minlashini nazarda tutadi. Bu natijalarga esa inson iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanmasdan erisha olmasligi ham faktdir. Shunday ekan mulkka egalik qilish huquqini ta'minlanishi zahirida uning orqali amalga oshirilishi mumkin bo'lgan iqtisodiy faoliyat kategoriyalaridan biri hisoblangan insonlarning tadbirkorlik bilan shug'ullanishga bo'lgan huquqini ro'yobga chiqarish maqsadlari yotadi. "Inson huquqlari umumjaxon deklaratsiyasi"da insonning qadrlanadigan, ta'minlanishi va muxofaza qilinishi shart bo'lgan huquq sifatida mulkka egalik qilish huquqi qat'iy belgilangan. Demak, mulkni tasarruf etish bilan bog'liq foyda olishga qaratilgan harakatlarni amalga oshirish huquqiy jihatdan olib qaraganda insonlarning tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini ro'yobga chiqarishga urinishining yaqqol namunasidir.

Tadqiqot natijalari tahlili. *Inson va fuqarolarning iqtisodiy huquqlarining ximoyasiga qaratilgan mintaqaviy hujjatlardagi asosiy kafolatlar.* Yevropa Kengashi tomonidan 1952-yil 20-martda qabul qilinib, 1954-yilda kuchga kirgan "Inson huquqlari va asosiy erkinliklarini himoya qilish bo'yicha Yevropa konvensiyasining birinchi protokoli" 1-moddasida belgilanishicha:

"Har bir jismoniy yoki yuridik shaxs o'z mulkidan tinch foydalanish huquqiga ega. Hech kim o'z mulkidan mahrum etilishi mumkin emas, bundan tashqari, jamoat manfaatlarini ko'zlab, qonunda va xalqaro huquqning umumiy tamoyillarida nazarda tutilgan shartlar bundan mustasno.

Biroq, avvalgi qoidalar davlatning mulkdan umumiy manfaatlarga muvofiq foydalanishni nazorat qilish yoki soliqlar yoki boshqa badallar yoki jarimalar to'lanishini ta'minlash uchun zarur deb hisoblagan qonunlarni qo'llash huquqiga hech qanday tarzda putur etkazmasligi kerak." [13, 519-b.]

Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi tomonidan "Rasmiy tushuntirishlar qo'llanmasida" ushbu moddaga berilgan sharhda keltirilishicha, tadbirkorlik bilan shug'ullanishga litsenziya olish uchun mulkka egalik talab qilinadi. Ushbu talabning bekor qilinishi 1-sonli Protokolning 1-moddasida kafolatlangan huquqning buzilishi sifatida belgilangan. [14, 14-b.]

Yevropa Kengashi tomonidan berilgan rasmiy sharhda esa mulk huquqi orqali ta'minlanadigan iqtisodiy erkinliklar sanab o'tiladi. Jumladan, sharhda shunday deyilgan: Konvensiya 1-moddasi quyidagilarni kafolatlashni nazarda tutadi: ko'char yoki ko'chmas mulk, moddiy yoki nomoddiy manfaatlar, masalan, aksiyalar, patentlar, pensiya olish huquqi, ijara huquqi, iqtisodiy faoliyat, tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqi, kasb-hunar bilan shug'ullanish huquqi va boshqalar. [15, 6-b.]

Yevropa Kengashi mulk huquqini insonning ajralmas huquqi sifatida e'tirof etib, uning asosida amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyat turlarini sud orqali himoyalashni kafolatlaydi.

Bundan tashqari 1961-yilda Yevropa Ittifoqida qabul qilingan "Yevropa ijtimoiy xartiyasi"ning 2 qismi 16-17-moddalari va qayta ko'rib chiqilgan Yevropa ijtimoiy xartiyasi aynan insonlarning mulk huquqi va iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanish erkinliklari masalasini qamrab olgan." [16, 41-b.]

1969-yil 22-noyabrda Kosta-Rikaning San-Xose shahrida G'arbiy yarim sharning ko'plab mamlakatlari tomonidan qabul qilingan "Inson huquqlari bo'yicha Amerika konvensiyasi" 21-moddasida belgilangan qoidaga ko'ra:

"1. Har kim o'z mulkidan foydalanish va undan foydalanish huquqiga ega. Qonun bunday foydalanish va foydalanishni jamiyat manfaatlariga bo'ysundirishi mumkin.

2. Hech kim o'z mol-mulkidan mahrum etilishi mumkin emas, qonun hujjatlarida belgilangan hollarda va shakllarda, davlat foydasiga yoki ijtimoiy manfaatlarga ko'ra adolatli tovon to'langanidan keyin hollar bundan mustasno...."[17, 107-b.]

Ushbu norma bo'yicha "Inson huquqlari bo'yicha Amerikalararo sudining qisqacha sharhi: Sud tushuntirishi" qo'llanmasida mulk huquqi bilan bog'liq masala fuqarolarning iqtisodiy farovonlik manbayi ekanligi hamda bu huquqni nafaqat Amerikaning har bir davlati ichki qonuniy muhofazasini tashkil qilishi lozimligi balki, mintaqaviy darajada ham uning himoyasi Amerikalararo sud tomonidan himoya qilinishi kerakligi alohida qayd etilgan. Jumladan belgilanishicha, mahalliy xalqlar tomonidan foydalaniladigan erlar va mavjud resurslardan foydalanish ko'rinishidagi mulk huquqi ularning iqtisodiy farovonligini ta'minlashga qaratilgan hamda iqtisodiy faoliyat turlari bilan shug'ullanishga imkon yaratadi. Boshqacha qilib aytganda, ularning mulkga bo'lgan huquqining tan olinmasligi ularning munosib hayot kechirishiga to'sqinlik qilishdir.[18, 67-b.]

AQSHning Vanderbilt universiteti yuridik fanlar doktori, professor Jeyms V. Eliy Jr. "Inson huquqlari bo'yicha Amerika konvensiyasi"ni sharhlashga qaratilgan "Amerika tarixida mulk huquqlari" maqolasida e'tirof etib aytadiki, darhaqiqat, iqtisodiy erkinlik huquqi va mulkka bo'lgan shaxsiy huquq o'rtasida asosiy o'zaro bog'liqlik mavjud. Ikkalasi ham bir-birovisiz ma'noga ega bo'lolmaydi. Mulk huquqi asosiy inson huquqlari ekanligi uzoq vaqtdan beri e'tirof etilgan hamda bu huquq kishilarning iqtisodiy mustaqilliklarini saqlashga yordam beradi. Muallif fikrlarini davom ettirib mulk huquqining tadbirkorlik va iqtisodiy faoliyat erkinligini ta'minlovchi omil ekanligini qayd etib, mazkur qarash bo'yicha bir qator olimlarning fikrlarini keltiradi. Masalan, mashhur siyoatchi va davlat arbobi Edmund Burkdan keltirilgan iqtibosda: "Mulkka qarshi qonun – sanoatga qarshi qonundir." – deya qayd etilgan. Jon Lokkning mulk masalasida quyidagicha qarashi keltirilgan: "Xususiy mulk tabiiy huquq ostida siyosiy hokimiyat o'rnatilishidan oldin mavjud bo'lgan. Bundan kelib chiqadiki, hukumatning asosiy maqsadi tabiiy mulk huquqlarini himoya qilishdir."

Boshqa bir ameriklik amaliyotchi sudya Uilyam Paterson shaxsiy faoliyati davomidagi kuzatuvlarini umumlashtirib shunday deydi: "Mulkni sotib olish, egalik qilish va uni himoya qilish insonning tabiiy, tug'ma va ajralmas huquqlaridan biridir. Fuqarolar mulkiy tuyg'uga ega, mulk ularning tabiiy istaklarini qondirish uchun zarurdir; mulkning xavfsizligi insonlarni jamiyatda birlashishga undagan ob'ektlardan biri edi. Hech kim halol mehnati qadrlanmagan, iqtisodiy faoliyati samarasidan bahramand bo'lmagan jamiyatda yashamagan bo'lardi. Shunday qilib, mulkni saqlash asosiy ob'ekt hisoblanadi."[19, 154-b.]

Yana bir Amerika sud pretsedenti bo'yicha manbada boshqalar mulkni instrumental dalillar bilan himoya qiladilar. Ular uchun intensiv xususiy mulk huquqlari himoya qilinishi kerak, chunki ular tadbirkorlikni rag'batlantiradi degan fikrlar bayon qilingan.[20, 3-b.]

1981-yil 27-iyunda qabul qilingan "Inson va xalqlar huquqlari bo'yicha Afrika Xartiyasi"ning (Banjul Xartiyasi) 14-moddasida:

"Mulkka egalik qilish huquqi kafolatlanadi. Ushbu huquq faqatgina jamoat ehtiyojlari yoki jamiyatning umumiy manfaatlarini ko'zlab, tegishli qonunlar qoidalariga muvofiq ravishda cheklanishi mumkin".

21-moddasida belgilanishicha:

“1. Barcha o‘z boyliklari va iqtisodiy resurslarini erkin tasarruf etishlari kerak. Bu huquq faqat xalq manfaatlarini ko‘zlab amalga oshiriladi. Hech qanday holatda xalq undan mahrum bo‘lmaydi.

2. Mulki talon-taroj qilingan taqdirda, mulkdan mahrum bo‘lgan shaxslar o‘z mulkini qonuniy ravishda undirish, shuningdek, tegishli kompensatsiya olish huquqiga ega.

3. Boylik va tabiiy resurslarni erkin tasarruf etish o‘zaro hurmat, teng almashish va xalqaro huquq tamoyillariga asoslangan xalqaro iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish majburiyatiga zarar etkazmasdan amalga oshiriladi.....”[21, 62-b.]

Afrika Xartiyasidagi mulk tushunchasi “egalik qilish mumkin bo‘lgan har qanday moddiy narsa”, shuningdek, “shaxsning meros sifatida olishi mumkin bo‘lgan har qanday huquq” va “mulkni qo‘lga kiritishni qonuniy himoya qilish” kabi talqin qilingan. “Moddiy” mulkka kelsak, bu tushuncha ishlar “televizorlar, poyabzallar, qo‘l soatlari va kiyim-kechak” bilan bog‘liq tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Daromad ham mulk bo‘lishi mumkin.[22, 367-b.]

Inson huquqlari bo‘yicha Afrika Komissiyasining inson huquqlari to‘g‘risidagi Afrika xartiyasi qoidalarini amalda qo‘llashning “Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni amalga oshirish bo‘yicha Nayrobi prinsiplar va ko‘rsatmalari”da davlatlar uchun minimal asosiy majburiyatlar mavjud bo‘lib, ular qullikni va majburiy mehnatni ta‘qiqlashni; uyushmalar erkinligi, shu jumladan, jamoaviy muzokaralar, ish tashlash huquqi va kasaba uyushmalari huquqlarini ta‘minlash; bandlik bo‘yicha milliy strategiyalar va harakatlar rejalarini qabul qilish; “biznes boshlash uchun qulay ijtimoiy muhit”ni rag‘batlantirish va yoshlarni ish bilan ta‘minlash uchun zarur ko‘nikmalarga ega bo‘lishini ta‘minlashni o‘z ichiga oladi.[23, 22-b.]

Ko‘rsatmada davlatlar majburiyati sifatida xususiy yoki davlat sektorida fuqarolarning milliy biznes faoliyatini va tadbirkorlik bilan shug‘ullanishga “rag‘batlantirishi” kerakligi hamda buni kredit berish orqali ham amalga oshirilishi mumkinligi qayd etilgan.[22, 367-b.]

Davlatlar zimmasiga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirish o‘z navbatida ichki huquq tizimida ayni shu masala bo‘yicha tashkiliy-huquqiy asoslarni mustahkamlashni talab qiladi. Yana bir masala shuki, kishilarning yerga bo‘lgan huquqlarini ta‘minlash ham ularga o‘zlarining biznes rejalarini amalga oshirish uchun imkoniyat yaratishni taqozo qiladi. Ahamiyatli jihati, insonlar tadbirkorlik bilan shug‘ullanish uchun yerga va undan uzviy ajralmagan suv resurslariga ehtiyoji bo‘ladi. Ishlab chiqarish jarayonini tashkil qilishning turli tarmoqlarda yo‘lga qo‘yilishi yuqorida aytilganidek, mavjud resurslardan teng va to‘sqinliksiz foydalanish orqali ro‘yobga chiqadi.

1995-yil 26-may Minsk shahrida bo‘lib o‘tgan davlat rahbarlari uchrashuvida qabul qilingan Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligining “Inson huquqlari va asosiy erkinliklari to‘g‘risidagi konvensiyasi” 26-moddasida mulk huquqi masalasida quyidagi qoida belgilangan:

“Har bir jismoniy yoki yuridik shaxs mulk huquqiga ega. Hech kim davlat manfaatlarini ko‘zlab, sud tartibida hamda milliy qonunchilikda va xalqaro huquqning umume’tirof etilgan tamoyillarida nazarda tutilgan shartlardan tashqari o‘z mulkidan mahrum etilishi mumkin emas.”[24]

Ushbu konvensiyadan ikki yil o‘tib 1997-yilda MDH davlatlari tashkilotga a‘zo davlatlar ichida hamda o‘zaro mintaqaviy maydonda kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash maqsadida “MDHga a‘zo davlatlarda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish to‘g‘risida” shartnoma imzolangan. Shartnomaning 2-moddasida iqtisodiy hamkorlik, bozor munosabatlarini rivojlantirishni, tovar ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatishni rivojlantirish, yangi ish o‘rinlarini yaratishda kichik biznes va tadbirkorlikning ijtimoiy-iqtisodiy rolini oshirish asosiy vazifalardan biri etib belgilangan. Shundan kelib chiqib, davlatlararo va milliy darajada fuqarolarga kichik biznesni boshlashga yetarlicha infratuzilmani yaratish,

tadbirkorlik bilan shug'ullanishni rag'batlantirish, kichik biznes faoliyatini tartibga solishning huquqiy bazasini yaratish asosiy majburiyatlar qatorida sanab o'tiladi.[25, 2-b.]

Ma'lumki, tashkilotga a'zo davlatlarning milliy huquq tizimida ayni shu masala bo'yicha ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining qonunchilik tizimida ham fuqarolarni tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini amalga oshirish uchun aholi o'rtasida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida ko'plab qonunchilik hujjatlari qabul qilingan, milliy huquqiy baza shakllantirilgan.

Shu o'rinda 2000-yil 7-dekabrda e'lon qilingan Yevropa Ittifoqining asosiy huquqlar Xartiyasiga alohida to'xtalib o'tish lozim. Ushbu mintaqaviy hujjat Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar milliy qonunchiligi uchun bajarilishi lozim bo'lgan huquqiy normalar hisoblanadi. Xartiyaning 16-moddasida: "Hamjamiyat qonunchiligi va milliy qonunlar hamda amaliyotlarga muvofiq har kimga tadbirkorlik yuritish erkinligi tan olinadi" - deya qayd etilgan.[26, 269-b.]

Normaning sharhiga to'xtalsak, Yevropa Ittifoqining har bir davlati o'z fuqarolariga tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini e'tirof etishi va uni amalga oshirish uchun yetarlicha tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlar yaratib berishi lozim bo'ladi. Ushbu norma fuqaro va davlat o'rtasida nafaqat fuqaroning mulkka egalik qilish huquqini mustahkamlashni balki, tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini amalga oshirish uchun qonun va qonunosti hujjatlarni yohud strategiyalarni amalga oshirishni talab qiladi. Umuman olganda Yevropa Ittifoqida tadbirkorlik bilan shug'ullanish masalalarida yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish chora-tadbirlari yotadi.

Shu o'rinda musulmon olamida 2004-yil 22-mayda Arab Davlatlari Ligasi Kengashi tomonidan qabul qilingan hamda 2008-yildan kuchga kirgan "Inson huquqlari bo'yicha Arab Xartiyasi" 31-moddasiga e'tibor qaratsak:

"Har kim kafolatlangan xususiy mulkka egalik qilish huquqiga ega va hech qanday holatda o'z mulkining to'liq yoki biron bir qismidan o'zboshimchalik bilan yoki qonunga xilof ravishda mahrum qilinishi mumkin emas." [27, 47-b.]

Islomda mulk tushunchasining ta'rifiga ko'ra, mulk – bu, asosiy foydalanish qiymatiga ega bo'lgan narsa, aktiv yoki resurs, hamda u ayirboshlash qiymatiga ega bo'lishi ham mumkin.[28, 95-b.]

Arab davlatlar ligasiga a'zo davlatlar fuqarolarining mulkiy huquqlarini hurmat qilish va ularni ta'minlashda ancha mukammal tizim shakllangan. Islomda mulk huquqi bu kishining birinchi navbatda savdo va tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishi uchun asos sifatida ko'riladi. Mulk huquqlari islomda juda ham ehtiyotkorlik bilan himoya qilingan huquqlardan biri hisoblanadi. Islom fiqhida insonlarning mulkka egalik qilishi bilan bog'liq alohida tartib-taomillar mavjud hamda bu tartib taomillarni amalga oshirishning usul va vositalari ham ko'rsatib o'tilgan. Arab davlatlar ligasiga a'zo davlatlarda diniy qoidalar iqtisodiy sohada ko'p jihatdan amalda qo'llaniladi.

Islom shariatida islom diniga ergashuvchilarni samarali faoliyat bilan shug'ullanishga va iqtisodiy farovonligini yaxshilash uchun qonuniy pul daromadlarini olishga undaydigan ko'plab buyruqlar mavjud. Masalan, shariat barcha insonlar uchun mehnat qilish va ulardan foyda olishni ilohiy burch ekanligini taqozo etadi. Shunday ekan shaxs mulkka, shu jumladan, ishlab chiqarish vositalariga ko'plab qonuniy vositalar orqali ega bo'lishi mumkin. Islom dini o'z axloqiy me'yorlari doirasida har bir insonning iqtisodiy farovonligini oshirishga intilayotganligi sababli, u insonni samarali iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishga va o'ziga tegishli bo'lgan barcha resurslardan foydalanishga undaydi.[29, 78-b.]

Hozirgi kunda xalqaro hamjamiyatda insonlarning iqtisodiy huquqlariga nisbatan juda ham chalkash vaziyat mavjud. Ayrim davlatlarda insonning iqtisodiy huquqlari siyosiy

huquqlar bilan aralashib ketgan yoki xalqaro hujjatlarda belgilangan erkinliklarni milliy qonunchilikda aks etmaganligi ham bor haqiqat.

Jeyms V. Eliy Jrning iqtisodiy erkinlik huquqi va mulkka bo'lgan shaxsiy huquq o'rtasida asosiy o'zaro bog'liqlik mavjudligi haqidagi qarashlari bizning ilmiy izlanishlarimiz mazmun-mohiyatiga asosan mos keladi. Chunki, insonning faqatgina bir moddiyatga nisbatan vakolati uni shu moddiyatning mohiyatidan tiyib turuvchi boshqa huquqiy chegara bilan chegaralanmasligi aksincha, u bilan bog'liqlikni tashkil etishi lozim.

Uilyam Patersonning fikrlarini e'tirof etgan holda aytishimiz mumkinki, mulkka eshaliq qilish va undan foydalanish faqatgina shu vakolatlarning o'zi bilan cheklanib qolmasdan balki shu jarayonlar orqali jarayonning boshqa tarkibiy qism vakolatlar uyg'unligida amalga oshiriladigan bir butun yahlit insonning tadbirkorlik bilan shug'ullanishga bo'lgan huquqini xalqaro darajada e'tirof etilishi va tan olinishi to'g'ri bo'ladi degan yakuniy xulosaga kelinadi.

Xulosalar. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, insonning tadbirkorlik va ishbilarmonlik qobiliyatlarini amalda ro'yobga chiqarish uchun uning mulkka egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish bilan bog'liq huquqiy asoslar mustahkamlanishi talab etiladi. Bu masalada milliy qonunchilishimizda ko'plab huquqiy kafolatlarni ko'rishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro va mintaqaviy hujjatlardagi shaxsning mulkka egalik qilish bilan bog'liq normalar xalqaro darajada fuqarolarning iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishga bo'lgan huquqlarini himoyalash uchun asos vazifasini o'taydi. Bundan tashqari milliy qonunchilik tizimining har bir sohasida fuqarolarning tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini himoya qilishga qaratilgan ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar mavjud. Ularning tub maqsadi fuqarolarning ushbu huquqini ta'minlash va muhofaza qilishga qaratilganligini alohida e'tirof etish darkor.

Ijtimoiy nematlarni ishlab chiqarishning davlat-monopoliya usuli tubdan rad etilgan zamonaviy sharoitda tadbirkorlik faoliyati huquqining universalligi tamoyili barcha voyaga etgan fuqarolardan, shuningdek, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslardan o'z huquqlari sifatida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish, mahsulot ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish, yollanma xodimlarni jalb qilish, ssuda kapitalidan foydalanish uchun real hamda davlat va jamiyat tomonidan muhofaza qilinadigan imkoniyatlar ta'minlanishi shart.

Mamlakatimizda mulk huquqining ishonchli huquqiy himoyasi mexanizmi va kafolatlarning mustahkamlanishi har bir fuqaroga ertangi kunini yanada rivojlantirishga, yanada yaxshilashga, o'z mol-mulkidan xavotirsiz bo'lishiga, ushbu mol-mulkni ko'paytirish maqsadida barcha uchun foydali iqtisodiy faoliyat, tadbirkorlik va ishbilarmonlik bilan shug'ullanish huquqini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Frequently Asked Questions on Economic, Social and Cultural Rights. Human rights Fact sheet №3. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Printed at United Nations, Geneva ISSN 1014-5567 GE.08-44591–December 2008. – P.18.
2. Jahel Queralt and Bas van der Vossen. Economic liberties and human rights. First edition. Taylor & Francis, Routledge publication. New York. 2019. – P.1. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203701089>. Available at: Accessed 23 Jan. 2024.
3. José E. Alvarez. Property Rights as Human Rights. In book: Queralt, Jahel; Van der Vossen, Bas. Economic Liberties and Human Rights. Taylor & Francis, Routledge publication. New York. 2019. – P.17. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3150903

4. Dan Moller. Global Justice and Economic Growth Ignoring the Only Thing That Works. Book: Economic liberties and human rights. Taylor & Francis, Routledge publication. New York. 2019. – P.107. Available at: <https://static1.squarespace.com/static/5f80be5a21d29366e84a124e/t/606103e471dbfd67c7175327/1616970725705/GrowthProofs+copy.pdf>
5. Muhammed Habib Dolgun. Property rights according to the qurʼān and sunnah and their economic implications for contemporary societies ISRA International Journal of Islamic Finance; Kuala Lumpur. S. 8, Vol. 1, 2016. – P.95. Available at: <https://www.proquest.com/docview/1929694002?sourcetype=Scholarly%20Journals>
6. Cheneval, Francis. Entrepreneurial Rights as Basic Rights. In book: Queralt, Jahel; Van der Vossen, Bas. Economic Liberties and Human Rights. Taylor & Francis, Routledge publication. New York. 2019. – P.114. Available at: <https://www.zora.uzh.ch/id/eprint/171244/>
7. “Universal Declaration of Human Rights.” *BMJ: British Medical Journal*, vol. 315, no. 7120, 1997. – P.1455. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/25176384>. Accessed 23 Jan. 2024.
8. “International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.” *The American Journal of International Law*, vol. 60, №. 3, 1966 – P. 654. Available at: *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/2197279> Accessed 12 Jan. 2024.
9. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 26 on Land and Economic, Social and Cultural Rights. 2022. – P.2. Accessed 06 Feb. 2024. Available at: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/ec12gc26-general-comment-no-26-2022-land-and>
10. Karol C. Boudreaux. Addressing Land Rights in the Human Rights Framework. In book: Queralt, Jahel; Van der Vossen, Bas. Economic Liberties and Human Rights. New York and London: Routledge, Taylor & Francis, Routledge publication. New York. 2019. – P.275. Available at: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780203701089/economic-liberties-human-rights-jahel-queralt-bas-van-der-vossen>
11. Tinker Catherine. “Human Rights for Women: The U. N. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.” *Human Rights Quarterly*, vol. 3, no. 2, 1981. – P.37. Available at: *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/761855>. Accessed 12 Jan. 2024.
12. Martha Alter Chen. Economic Rights of the Informal Self-Employed. In book: Queralt, Jahel; Van der Vossen, Bas. Economic Liberties and Human Rights. New York and London: Routledge, 114-132. Taylor & Francis, Routledge publication. New York. 2019. – P.282. Available at: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780203701089/economic-liberties-human-rights-jahel-queralt-bas-van-der-vossen>
13. Schwelb Egon. “The Protection of the Right of Property of Nationals under the First Protocol to the European Convention on Human Rights.” *The American Journal of Comparative Law*, vol. 13, no. 4, 1964. – P.519. Available at: *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/838427> Accessed 23 Jan. 2024.
14. European Court of Human Rights. Guide on Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights. Protection of property. This Guide was originally drafted in English. It is updated regularly and, most recently. 2022. – P.14. Available at: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_1_Protocol_1_ENG
15. The right to property. A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 4. Printed in Germany. 2003. – P.6.

16. "COUNCIL OF EUROPE: EUROPEAN SOCIAL CHARTER (REVISED)." *International Legal Materials*, vol. 36, no. 1, 1997. – P.41. Available at: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/20698638>. Accessed 12 Jan. 2024.
17. "AMERICAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS." *International Legal Materials*, Vol. 9, № 1, 1970. – P.107. Available at: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/20690582>. Accessed 11 Jan. 2024.
18. Alejandro Fuentes,. "Judicial Interpretation and Indigenous Peoples' Rights to Lands, Participation and Consultation. The Inter-American Court of Human Rights' Approach." *International Journal on Minority and Group Rights*, vol. 23, no. 1, 2016. – P. 67. Available at: JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/26557832>. Accessed 7 Feb. 2024.
19. Ely, J. W. *Property rights in American history: From the colonial era to the present*. New York, NY [u.a.] : Garland Publ. 1997. – P.154.
20. Gerald Friedman. *The Sanctity of Property Rights in American History*. University of Massachusetts Amherst Political economy research institute. Workingpaper series. Number 14. 2001. – P.3.
21. "ORGANIZATION OF AFRICAN UNITY: BANJUL CHARTER ON HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS." *International Legal Materials*, vol 21. № 1, 1982. – P.62. Available at: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/20692392> Accessed 11 Jan. 2024.
22. Rachel Murray. *The African Charter on Human and Peoples' Rights A Commentary*. Oxford university press. 2019. – P.367.
23. African commission on human and peoples' rights. *Principles and guidelines on the implementation of economic, social and cultural rights in the african charter on human and peoples' rights*. 2002. – P.22. Available at: <http://archives.au.int/handle/123456789/2063>
24. *Regional Treaties, Agreements, Declarations and Related, Commonwealth of Independent States Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms*, 26 May 1995, Available at: <https://www.refworld.org/docid/49997ae32c.html> Accessed 12 January 2024.
25. Ofitsialniy sayt Sodrujestva Nezavisimix Gosudarstv. Yediniy reyestr pravovix aktov i dru gix dokumentov. Soglasheniye o podderjke i razvitii malogo predprinimatelstva v gosudar stvax – uchastnikax SNG. Statya 2. 1997. – S.2. URL: <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/666#text> Posledneye obrasheniye 08.02.2024.
26. "EUROPEAN UNION (EU): CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION." *International Legal Materials*, vol. 40, no. 2, 2001. – P.269. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/20694096>. Accessed 23 Jan. 2024.
27. Allam, Wael. "The Arab Charter on Human Rights: Main Features." *Arab Law Quarterly*, vol. 28. № 1, 2014. P.47. Available at: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/43295073>. Accessed 12 Jan. 2024.
28. Muhammed Habib Dolgun. *Property rights according to the Qur'an and sunnah and their economic implications for contemporary societies*. ISRA International Journal of Islamic Finance; Kuala Lumpur. S. 8, Vol. 1, 2016. – P.95. Available at: <https://www.proquest.com/docview/1929694002?sourcetype=Scholarly%20Journals>
29. Abdel-Hameed M. Bashir. "Property Rights, Institutions and Economic Development: An Islamic Perspective", *Humanomics*, Vol. 18 No. 3. 2002. – P. 78. Available at: <https://doi.org/10.1108/eb018877>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 7 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).